

„Ki lehet vívni, de nem szükségszerű”

– Csorba F. László beszélget középiskolásokkal a tekintélyről –

Ez a beszélgetés egy budapesti gimnázium negyedik osztályos diákjaival zajlik, két tanár is itt ül „rejtve” közöttük. Témánk a tanári tekintély, távolságtartás diák és tanár között. Vajon ez hogyan függ össze a hatékonyssággal, szükséges-e ahhoz, hogy eredményes tanítás, munka folyjon az iskolában? Vagy más okból van rá szükség?

– Azt javaslom, bemelegítésként kezdjük a tegeződés-magázódás témával, *Ki-ki mondja el, mit tart szerencsésebbnek: ha tegezi vagy ha magázza őt egy tanár, mit akar a megszólítottással kifejezni ő, s mit fejez ki a diák azzal, hogy magázza a tanárát. Kényszer, szükséges vagy fölösleges forma-e ez?*

Péter: Tanára válogatja, hogy én kivel tegeződnék meg magázódnék, de az iskolában az a gyakori szokás, hogy a tanárok magázzák a diákokat.

Magda: Szerintem csak a tanárok fele.

Péter: Elsőben, amikor idejöttem, igencsak meglepődtem, hogy engem itt lemagáznak.

Többen: Mindenki meglepődött.

– *Miért volt rossz?*

Péter: Lehet, hogy azért, mert új volt a környezet, és sokkal hidegebb, mint az általános iskolában. Hidegebb és kegyetlenebb, de ezek ilyen költői jelzők.

Judit: Sokkal nehezebb volt megkérdezni valamit...

Éva: Nekem is furcsa volt, hogy magázzák a diákokat, de ez kifejezi azt, hogy a tanárok is emberszámba vesznek bennünket. Például az osztályfőnökünket magázzuk, az formailag természetes, de ugyanakkor tegezhetnénk is. Szerintem őt nem azért magázzuk, mert annyira tiszteljük, hanem mert ezt szoktuk meg. Ami nem azt jelenti, hogy nem tiszteljük, de ezt szoktuk meg.

– *Nem változtatna semmit a viszonyon, ha tegeződnének?*

Magda: De igen.

Péter: Nem tudnám letegezni.

Dóra: Szerintem nincsen szabály magázásra és tegezésre, és nem is állnak összefüggésben a tekintéllyel.

– *Akkor mit akarnak ezzel kifejezni a tanárok? Miért ragaszkodik a tanárok egy része ehhez?*

Éva: Szerintem csak kezdetben furcsa meg hideg, aztán amikor már megszoktuk, nem az. Nekem most már teljesen természetes, hogy magáznak. És az is természetes, hogy a tanárokat is magázzuk. Kezdetben az is furcsa volt, hogyan mondjam: tetszik, maga vagy ön?

Judit: Ez azért jó, mert ha bemegyünk egy üzletbe, akkor sem mondhatjuk, hogy eladó bácsi.

Dóra: Én nem tisztelek jobban egy olyan tanárt, aki magáz, mint aki tegez, szóval nálam semmi különbség nincsen, de ez persze a tanártól is függ.

Éva: Szerintem az is érdekes, hogy melyik tanár hogyan magázza a diákokat. Például az ofőben benne van az a gúny, hogy most ő magáz, de...

Magda: Nem. Én elsőben teljesen úgy álltam az osztályfőnökhöz, hogy mi a francnak magáz minket. Aztán elfogadtam, amit ő mondott, hogy végül is demokrácia van. Gúnyosan mondja, de szerintem azért úgy gondolja. Azért magáz minket, mert nekünk is magázniunk kell őt: egy-egy legyen. Ahhoz hasonlóan, hogy ő állandóan korolja a köpenyt, pedig utálja. És nála jöttem rá először, hogy ezt a magázást homolyan veszi.

Éva: Igen, de hogyha megfigyeled, másképpen magáz, mint egy másik tanár. Van olyan, aki ha bejön az órára, tényleg érzed, hogy megvan a tíz méter távolság. Szerintem ő ezt nem annyira meggyőződésből teszi.

Péter: Inkább csak formalitás.

Magda: De ez azért első óta sokat változott. Mondta is Zsuzsa (a felesége), hogy nyugodtan tegezhetnének az osztályfőnököt is.

– *Amit Éva mondott, azért érdekes számomra, mert ebből úgy tűnik, mintha kétféle indíttatásból magáznák a tanárok a diákokat, vagy legalábbis két ilyen szélsőséges álláspontot lehetne elkülöníteni. Az egyik az úgymond demokratikus alapon, tehát hogy egy-egy legyen – ahogy Magda fogalmazott –, a másik pedig azért, mert távolságot akar tartani az ő hatalmi pozícióját jelző.*

Éva: A demokratizmus ugyanúgy megvan a másik szélsőségekben is, csak a viszony nem.

– *Hogyan?*

Éva: Nem abban kell különbséget tenni, mert nem az a legfontosabb, hogy az egyik demokratikus, a másik pedig tradicionális, hanem abban, hogy milyen viszony áll fenn a tanár és a diák között.

– *Szerintetek mit jelent, miből táplálkozik a tanári tekintély? Abból származik, hogy ő a katedrán áll, vagy a tudásából, esetleg abból, hogy más a társadalmi helyzete, vagy az életkorából? És egyáltalán szükség van-e ennek a hangsúlyozására?*

Dóra: Amit a tanár úr felsorolt, az mind fontos, abból a szempontból, hogy miért tisztelünk egy tanárt. Mert idősebb, mert katedrán áll. Így együtt.

Éva: Szerintem egyrészt már kicsi korunktól belénk nevelik azt, hogy a tanárt – úgymond – szeretni kell. Végül is tőle tanultunk nagyon sok mindent, és mindenki kibialakult az a kép, hogy a tanár más ember. Hogyha egy tanár megjelenik a gyerekeivel vagy a férjével, akkor az mindenkinek furcsa. Most már nem annyira, de régebben biztosan így volt. Ugyanígy van az edzőkkel is. Bizonyos fókig az edző is tanár, és furcsa, a gyerekével találkozni a buszon.

Magda: Szerintem az a kiindulópont, hogy a katedrán áll. Utána kiderül, hogy ki mennyit tud... és szerintem az is sokat számít, hogy viselkedik. Például vannak a kezében fegyverek. Az igazgatótól mindenki nagyon fél. De az én szememben azzal minden alkalommal csökken a tekintélye, amikor valakinek azt mondja, hogy te hülye. És ahogy az ember egyre inkább megismeri, egyre inkább csökken a tekintélye. Ő például nem vesz emberszámba minket.

Dóra: De az is kiderül, hogy ő is ember.

Éva: Számomra most kezd nőni inkább. Már nem tartunk annyira az igazgató úrtól, ahogy fokozatosan megismerjük, ugyanakkor más érdemeit egyre jobban elismerjük.

- *Éva fölvetette a biciklitúrán, az éjszakai tekerés közben Aggtelek környékén: örül annak, hogy most már nem fogom tanítani őt – abból a szempontból legalábbis, hogy most már nyugodtan tegeződhetünk, nem fogja ennek kárát látni a tanítás folyamata... Ezen meglepődtem, mert bennem továbbra is olyan elképzelés él, hogy nem feltétele a hatékonyságnak a távolságtartás. Eleve kérdéses, hogy a tekintély és a távolságtartás összefüggenek-e?*

Éva: Összefüggenek, de nem ugyanaz a kettő.

B. tanár úr: Talán úgy lenne jó, ha tekintélyből adódna a távolságtartás és nem a távolságtartásból akarnánk tekintélyt formálni. Mert szerintem a tiszteletnek a távolságtartás is egy sajátos formája.

Dóra: Minél jobban megismerem, annál kevésbé tisztelem?

B. tanár úr: Minél jobban megismerem, annál inkább világossá válik, hogy azok a határok meddig közelíthetőek és meddig nem.

Éva: Sünik esete. (*Éva itt Schopenhauer példabéli sünjeire céloz, akik a tél hidegében igyekeztek összebújni, de ugyanakkor szúrták is egymást – így alakult volna ki a szükséges távolságtartás.*)

B. tanár úr: De ez a távolságtartás már nem az úgynevezett tekintéllyel függ össze, hanem valami más minőségű távolságtartás, ez inkább már a tiszteletből következik. Ez minőségi különbség.

L. tanár úr: Egyébként a diákok maguk jönnek néha zavarba, ha az érettségi után összetegeződünk. Akkor a diákok egy része teljesen természetesnek veszi ezt, és látszik, hogy a viszony nem változott. Mások képtelenek átállni. És van, aki időtlenül reagál, ami zavarának kompenzálása.

- *Érdekes, hogy fölvetődött két szó is: a tekintély és a tisztelet. Úgy látszik, mintha a tekintély – de mondatok ellen, ha nem így gondoljátok – kívülről, a pozíciójából adódó tulajdonsága lenne az embernek. Ha mondjuk hadvezér, tanár vagy miniszterelnök vagyok, ezáltal nekem adatik egy tekintély, mint – mondjuk – a díszőrség. A tisztelet más, mert az abból adódik, hogy valakit megismertünk belülről.*

Éva: Az ember vívja ki magának a tiszteletet. Szerintem is így van.

- *Ennek az lenne a következménye, hogy amilyen mértékben egyre jobban megismerjük személyesen is az embert, mondjuk egy tanárt, úgy omlik össze a tekintély?*

Éva: Attól függ, melyik oldalát ismerjük meg. Ha például a tudását ismerjük meg, akkor egyre jobban nő a tisztelet iránta, de ha megismerjük úgy is, mint embert, mondjuk azt, hogy szürcsölve issza a teát, ropogatja a kekszet ... ilyesmi, az nem a tiszteletet növeli, hanem akkor már közelebb kerülünk hozzá, és az szerintem a tekintély rovására megy. Mert a tekintély pont abból adódik, hogy más a helyzete, mint a mienk, és egy különálló burokból van.

L. tanár úr: És ha fordítva van? Valaki bemegy egy osztályba és reménytelenül fest a dolog, úgy tűnik, mintha véletlenül került volna az iskolába... van ilyen. Abszolút nincsen semmi tekintélye az első pillanatban, viszont az idők során kiderül, hogy nagy tudása van és a módszerei jók, és olyan tiszteletet vív ki maga iránt, ami tekintélybe fog átmenni...

Éva: Kizárt.

B. tanár úr: Nem így működik?

L. tanár úr: Ebben az iskolában is van erre példa.

Éva: Szerintem a tiszteletet kivívhatja magának, a tekintélyt azonban nem. Hogyha az első pillanatban eljártssza, akkor tekintélye már nem lesz, legföljebb tisztelni fogják.

B. tanár úr: Tiszteletből nem születik tekintély?

Többen: Nem... változó ...

– Azt kell megmondani, hogy milyen értelemben használjuk ezt a szót. Számomra a tekintély kívülről jövő dolog. Tehát azért, hogy létezik az iskola, annak a rendszerében vagy hierarchiájában elfoglal egy helyet valaki. Egy tanár helyettesíthető sakkfigura, aki élvezi a rendszer védelmét. Igazából a rendszernek van tekintélye – vagy van, vagy nincs –, de a rendszer, a hierarchia iránt lehet tekintélytiszteletet érezni. A tanár iránt, személyesen szerintem nem. Miért tartsak én tekintélyesnek valakit?

Éva: Ha megfelel a szerepének, akkor szerintem őt is lehet.

– Tisztelni?

Éva: Nem, akkor neki is lehet tekintélye.

Judit: Szerintem a tisztelet sokkal fontosabb, mint a tekintély. Sokkal jobb, ha egy embert tisztelnek, mint hogyha tartanak tőle.

Éva: Igen, mert a tekintélyben benne van az, hogy tartanak tőle.

Dóra: Sok olyan embert tisztelek, akinek viszont semmi tekintélye nincs. Igen. Főleg ismerősök, akik közel állnak hozzám. A tekintélyben az is fontos, hogy például nem mondok előtte akármit.

– Szerinted ennyiből állna a tekintély?

Dóra: Az órákon az a lényege a tekintélynek, hogy fegyelmezett legyen az osztály.

Éva: Tisztelettel is ki lehet vívni, hogy fegyelmezett legyen az osztály.

Magda: Szerintem a tisztelet azzal függ össze, hogy mekkora tudása van.

Éva: Én azt mondtam, hogy ki lehet vívni, de nem szükségszerű.

Magda: A tiszteletnek a tudás értékelése, elismerése a lényege, a tekintélynek meg tényleg az, hogy tartunk valakitől. Ha nem tartunk tőle, lehet, hogy nagyon okosnak ismerjük, és ezt tiszteljük benne, de nem lehet tekintélye.

L. tanár úr: Valamit el kellene dönteni, mert úgy érzem, hogy legalább két malomban őrünk. A tekintély bennünk tud lenni, mint egy érzelmi megnyilvánulás vagy csak valami hatalmi forrású dolog?

Éva: Például mit jelent az a kifejezés, hogy a megjelenése tekintélyt parancsoló? Abban is benne van, hogy egy kicsit megközelíthetetlen és hogy tartanak tőle.

– Tehát ez nem egyszerűen egy hierarchikus valami lenne, hanem az illető belső tulajdonságai is kivételnek valamiképpen.

Éva: Attól függ. Mert a tanároknál a hierarchia következménye. De valaki azzal az eséllyel is indulhat, hogy megvan a tekintélye, aztán azt eljátszhatja, ha megismerik, és kiderül, hogy tők nulla.

– Ez érdekes megközelítés. A tekintély esetleg egy esély?

Éva: Igen. De ugyanakkor az is elképzelhető, hogy valaki nem tartozik semmilyen hierarchiába, csak egyszerűen ránéz az ember, és a megjelenése tekintélyt parancsoló.

– *De lehet, hogy itt a szó pongyola használatáról van szó?*

Éva: Az lehet.

L. tanár úr: Az előbb is éreztem Éva megjegyzéséből, hogy azt gondolja, ha a tanár bemegy, az osztály abból indul ki, hogy „bejött egy tekintély”, és ebből lehet lefele szállni.

– *Akármit értsünk itt most tekintélyen vagy tiszteleten – talán nem is olyan nagy baj, hogy többfélért értünk rajta – még nem válaszoltatok arra, hogy mennyire előfeltétele ez a hatékony munkának az iskolában?*

Péter: Hogyha valakinek irtózatosan nagy a tekintélye, tehát tartanak tőle, akkor ez véleményem szerint hátráltatja, mert a diák egyszerűen nem tud kibontakozni, mert meg akar felelni az elvárásoknak, és erre egyszerűen begörcsöl az illető. Legalábbis én ilyen vagyok.

Éva: Ha egy tanár túlzásba viszi, hogy neki tekintélye van, és tényleg mindenki ott görcsöl az órán, és nem meri föltenni a kezét, mert fél, az hátráltatja. Meg kell találni azt a mértéket, ami még elfogadható, és arra inspirál, hogy tanuljál és nem hátráltat.

– *Ebben azért az is benne van, hogy arra is vigyázni kell, hogy nehogy véletlenül túl közel kerüljön a tanár a diákhöz.*

B. tanár úr: A tekintélyes viselkedésbe belefér-e az, hogy ő lehülyéz?

Éva: Igen, mert van olyan tanár, akitől elfogadom, ha lehülyéz. Attól függ, hogy mondja, mert lehet, hogy őt gondoljuk még hülyébbnek, és a tekintélyét is elveszti, de ugyanakkor van olyan, aki esetleg ugyanezt mondja, és azt gondoljuk, hogy ez nem esett valami jól, de még jobban félünk tőle.

Péter: Én két különböző tanártól hallottam ugyanezt a szót, és teljesen más volt. Embere válogatja, hogy ki hogy használja. Lehet kedvesen is mondani.

Magda: Lehet teljesen megsemmisítő.

Dóra: Ha nekem személyesen mondaná valaki, lehet, hogy megsemmisülnék tőle. Szemembe néz és azt mondja, hogy maga hülye.

Péter: Magácska hülye...

Judit: Szerelmem, hülye vagy... (Derűtség)

– *Szerintem itt újabb irányt nyitottunk a beszélgetésben: mi a személyesség és a tekintély kapcsolata? ... Ezt azért vetem föl, mert azt a törekvést, hogy amennyire lehet, kis osztálylétszámokkal tanítsunk, sokan azzal indokolják, hogy így van mód személyes kapcsolat kiépítésére a tanár és a diák között, ezáltal hatékonyabbá válik a munka és így tovább. Most úgy látszik, mintha ez egy kicsit ellentmondana ennek, tehát egy határt kellene szabni valahol.*

Éva: Igen. A tekintélynek is és a személyes kapcsolatteremtésnek is meg kellene találni a határt.

Magda: Szerintem a diákok szempontjából minél személyesebb, annál jobb, legalábbis nagyon jó, ha fel tud oldódni.

B. tanár úr: Nekem egy Cseh Tamás-szám jut eszembe, csak a szövegét nem tudom. Mintha azt énekelné, hogy kell, hogy legyen egy olyan ember, akihez nem

tud teljesen közel kerülni, aki valamilyen módon szimbólumszerűen van, személy is meg nem is, ... legyen egy ilyen be nem töltött karakter a személyében.

– Mit B. tanár úr fölvetett, az szerintem sem érdektelen. Jó lenne, ha személyes kapcsolat alakulna ki a tanár és a diákok között, s lehetőleg egyénenként. De lehet, hogy ezt tényleg nyomasztónak érezné egy diák – talán a tanár is.

L. tanár úr: Ez nagyon jó kérdés, gyerekek, mert – bocsánat, hogy én itt közbevettem – nagyon sokszor úgy gondolom én is, főleg a saját osztályomban, ahol többet beszélgetek, hogy lehet, hogy éppen valahova kíván engem az illető, mert ehelyett esetleg egészen mást szeretne csinálni.

Dóra: Akivel eddig beszélgettem, szívesen beszélgettem.

Éva: Szerintem a tanártól és a diáktól is függ az, hogy mennyire akarnak személyes kapcsolatot kialakítani. Az a jó, ha mindkét félben van ilyen szándék.

Magda: Szerintem minden diáknak szüksége volna legalább egy tanárra, akivel meg tudja beszélni a problémáit. Nem azt mondom, hogy mindenkinek az osztályfőnökére van szüksége, én azt mondom, hogy kell egy ilyen tanár.

Éva: Én pedig azt mondom, nem biztos, hogy kell egy tanár. Szerinted az osztályunkban minden diáknak kell egy tanár, akivel elbeszélgethet?

Magda: Általában igen.

Dóra: Én is nagyon szeretek beszélgetni.

Magda: Sok embernek éppen az a baja, hogy nem tud beszélgetni X. Y. tanárral, mert vagy zavarban van, vagy nincs rá lehetősége. És talán úgy vélik, nem jó tanár, azért is, mert nem tudnak vele jó kapcsolatot elérni.

Éva: A tanárnak nehezebb dolga van, hiszen egy osztályban 24 emberre kell figyelnie, megsejteni, hogy melyik akar vele személyesebb kapcsolatot létesíteni, diáknak meg annyi tanárral van erre lehetősége, amennyivel akar.

– Kiderül, hogy milyen jó helyzetben vagytok...

Dóra: Egyszer C. tanárnő megkérdezte egy irodalomórán, hogyan viszonylunk a halálhoz. Nem éreztük-e már át azt az érzést, hogy meg fogunk halni. Úgy éreztem, ez nagyon nagy lépés volt az osztály felé, mert ez elég személyes kérdés.

– És hogy reagált az osztály?

Dóra: Passzívan. Senki sem mondta, hogy igen, én éreztem, mert én például éreztem ilyet, és mégsem említettem.

– Ez érdekes eset. Szerinted ilyen esetben, amikor ennyire személyes a megszólítás, mi a passzívítás oka?

Dóra: Ez nagyon sok mindentől függ. Hogyha valaki a padlón van, nyilván nem fog lelkesen jelentkezni, hogy elmesélje, milyen élménye volt.

Éva: Függ attól, hogy mennyire ismerjük a tanárt, véleményünk szerint hogyan fogadná azt, amit mondunk, aztán függ az osztálytól, mert hogyha az osztályban elítélik, ha valaki jelentkezik és elmondja véleményét, akkor egy idő után mindenki burokba húzódik, és nem jelentkezik.

Dóra: Ugyanakkor egy másik órán ugyanarra a kérdésre föltenné a kezét, mert például tudománytörténet-órákon eléggé nagy viták voltak hasonló kérdésekről... *(Az osztály 3 évig egy tudománytörténet nevű kísérleti tárgyat tanult.)*

L. tanár úr: A mindenkori osztály nem látja, hogy a másik osztály hogyan viselkedik, tehát a tanárnak az az előnye van, hogy ugyanaz a kérdés a tornaóra

előtt és után, de főleg az egyik osztályból a másik osztályba lépve egészen más válaszokat vált ki.

- Tulajdonképpen még mindig nem egészen világos, hogy mit is gondolunk erről: a személyes kapcsolat kiépttésének nem a tekintély-e a gátja, vagy éppen ez indíthat valakit arra, hogy a bizalmát abba helyezze, aki nem tolaodott feléje ezért?

L. tanár úr: Van úgy is, hogy ha valaki egy megközelíthetetlennek vélt tekintélyt lát maga előtt, éppen azt szabja feladatnak önmaga számára, hogy mégis megpróbáljon közeledni hozzá.

Éva: Szerintem nem azért akarja megszüntetni ezt a távolságot, mert ez egy nagy feladat, hanem mert valami miatt vonzódik ahhoz a tanárhoz, valami érdeklí benne, valamit szeretne róla megtudni.

Dóra: Egyébként az első kérdésre a válaszom igen. Tehát a tekintély gátat szab vagy határt szab a közeledésnek, útjában áll.

Éva: Igen, szerintem is.

Dóra: Talán ezért ösztönzi is az embert, hogy most csak azért is közel fogok hozzá kerülni, de mindenképpen útjában áll. Ha S. tanár úrral a Kispál-koncerten ismerkedtem volna meg, valószínűleg sokkal egyszerűbb lenne az egész.

- Kanyarodjunk vissza Éva felvetéséhez, mely szerint a személyes viszony bizony a munka rovására menne. Én két tendenciát vélek látni, melyek egymással mintha ütköznének. Az egyik az, hogy személyes kapcsolatot építsek ki, de ebben gátat szab a tekintély, tehát le kell bontani a tekintélyt, másrészt viszont mégiscsak szükség van a hatékony munkához arra, hogy legyen tekintély, ami viszont gátat szab a személyes kapcsolatnak.

Éva: Azért kell mind a kettőt annyira kiéptíteni, amennyire szükséges. Tehát legyen egy bizonyos fokú tekintély, tiszteljük valamennyire, és legyen egy bizonyos személyes kapcsolat is, ha ezt mind a két fél igényli.

Dóra: Nagyon gyakran külön-külön szituáció a kettő. Az osztályteremben tekintély, a kiránduláson meg nem.

B. tanár úr: A tekintélynek és a tiszteletnek van valamilyen metszethalmaza? Ott van például a Zrínyiász. Zrínyi az, aki tekintély és szereti is a katonáit, és viszont is szeretik, Szulejmán és katonái között viszont nincs emberi kapcsolat. Zrínyinél az az ideális, hogy átfedi egymást egy területen a tisztelet és a tekintély. Van közös rész, és ezt kell megtalálni.

L. tanár úr: Biztos, hogy az a jó, ha a kettő összeér.

Éva: A kölcsönös személyes kapcsolat a tiszteletet erősíti, de a tekintélyt rombolja.

- Aki akar, közelítsen, aki meg nem akar, maradhat távol, és akkor csak a tantárgyon keresztül érintkeznek egymással, különben köszönik szépen, nem érdeklik, s ezért nem is piszkálják egymást. Valahogy így?

B. tanár úr: Szerintem még a tantárgyaktól is eléggé függ. Bizonyos tantárgyaknál egyszerűen szükséges feltétel a személyességnek valamilyen foka, másoknál nem annyira.

Péter: Matekórán sokkal nehezebb a tanárnak a saját személyiségét, illetve gondolatait belefűzni egy órába, mint magyarórán.

Magda: Nem tudom, emlékeztek-e, amikor másodikban az osztályfőnök elkezdett nekünk lelkibeszedet mondani, egyetlenegyszer a négy év alatt. Akkor nagyon

kiborult, hogy neki a tanáriban minden tanár panaszkodik rólunk. És olyan csend lett... az osztályfőnököknek igenis van tekintélye. Én nagyon megjegyeztem. Akkor maradtunk egyedül tíz percig csendben, de olyan csend volt.

Éva: Nem azért, amit mondott, nem azért mert neki tekintélye van. Hanem azért, amit mondott és ahogyan mondta. És azért, mert akkorra már eléggé szerettük őt, és mindenkibe belenyilalt, hogy tényleg, szegény, mindenki neki panaszkodik.

– *Próbáljunk három réteget elkülöníteni. Van az osztály, vannak a tanárok, van az osztályfőnök és van az iskolának a rendszere, jelképesen az igazgatóság vagy akárki. Bizonyos tekintélynek az oka nyilvánvalóan már nem az osztály és X. tanár kapcsolatában keresendő, hanem az iskola iránti lojalitás vagy érzelmek is döntőek.*

Péter: Szerintem minden osztályban belülről végül is az osztályfőnök képviseli leginkább magát az iskolát annak ellenére, hogy fenn van az igazgató, de akkor is leginkább az osztályfőnök által érintkezünk majdnem az egész intézménnyel.

– *Lehet, hogy egyedül maradok a véleményemmel. Megpróbálok világosabban kifejezni. Tehát az osztályfőnöknek kétfrontos harcot kell vívnia. Az osztály felé képviselnie kell az iskolát, az iskola felé pedig érdekképviseleti szervként tartania kell a hátát. Igaz? Tehát abban a pillanatban, amikor az osztályfőnök az iskola által ráért csapásokról tudósítja az osztályt, akkor nagyon furcsa szituációba kerül, szerintem bizonyos fokig sorsközösséget vállal az osztállyal, és mintegy beleolvad abba, huszonötödik tanulónak szinte, kicsi túlzással ezt is mondhatnám. Bizonyos fokig persze távol is marad, tehát itt valamilyen villódzás van a szerepek között..*

Éva: És az osztályfőnöktől is függ persze, hogy hova áll inkább. Mert a jó osztályfőnök az osztálya mellé áll, a rossz osztályfőnök meg az iskola mellé, illetve... attól függ, hogy mi a probléma.

Magda: Mégis van olyan osztályfőnök, aki nem tud azonosulni az osztályával. És ez szerintem szörnyű, mert akkor nem tud minket, az osztályt befogadni az iskolába. Elsőben még azt hittem, hogy utálni fogom ezt az iskolát, akkor még nem szoktam meg azt a stílust, amit S. tanár úr képviselt, szóval, hogy nekem állandóan megjegyzéseket tett, meg egyeseket osztogatott, és akkor én úgy döntöttem, hogy nem akarok idejárni, utálni fogom. Anyukám magyarázta meg, hogy négy évig ő lesz az osztályfőnök, és el kell fogadni, mert... Szerintem mindenkinek ... a gimnáziumi négy év volt a legfontosabb az életében, legalábbis az emberek 90 százaléka ezt mondja felnőttkorban. Nekem ezt mondták a gimnázium elején. És egy olyan osztályfőnök, aki négy év alatt nem kerül közel az osztályához, az nagy kitolás.

– *Számomra úgy tűnik, hogy egyszerre közel és távol, nem? Most majdnem azt mondom, mint Éva, de mégsem ugyanazt. Hogy egy ilyen szituációban egyszerre kell az osztályfőnöknek majdnem cinkos módon viselkednie („már megint betörtük az ablakot”), és ugyanakkor: hogy lehet betörni ezt az ablakot, hiszen ez az iskola tulajdona stb. Tehát cinkos is, báb is, képviselő egy személyben.*

Éva: Ez teljesen természetes, bármilyen közösséget megnézel. Megnézed a családot. Valaki szidja az öcsédet, te megvéded. Nem? De ugyanakkor családon belül te elverheted.

L. tanár úr: A fiam is azt mondja, hogy senki más nem verheti a hűgát, csak ő.

Éva: Ugyanígy az osztályfőnök, aki kifelé védi a saját osztályát, de ha bemeleg az osztályfőnöki órára, akkor nyugodtan elmondhatja.

L. tanár úr: Csak olyankor van a probléma, ha az embernek olyan letolást kell továbbadni, amivel maga sem ért egyet.

Éva: Akkor úgy kell elmondani nekik a vádat, hogy ne úgy tűnjön, mintha a vezetés lenne a hülye. Úgy kell elmondani az osztálynak, hogy mit mondanak róluk, hogy ezzel ne rombolja a vezetés tekintélyét, de ugyanakkor érezzék, hogy nekik van igazuk. Ez elég nehéz.

Magda: Ilyen esetben a vezetés tekintélyét ebből az egy szempontból lehetetlen nem rombolni...

– *Ha az osztályfőnök hangosbemondóvá válik, abban a pillanatban nem fogadják el tőle.*

Péter: Akkor nem őt fogják szidni, hanem a hangosbemondót. Ő nem közvetíthet úgy, mintha a saját véleménye lenne.

Éva: Mindig beleviszi a saját véleményét.

Péter: Elmondja a véleményét, ha nem ért vele egyet.

Dóra: ... hangosbemondóként működik, csak hozzámondja a véleményét. Hányszor volt az, hogy mi ezt most megcsináljuk, és hozzátette: ő sem tudja, hogy miért.

– *Számomra most kezd igazán izgalmassá válni a probléma, mert ebből úgy tűnik, hogy mégiscsak a személyes megnyilatkozások között feszülnek ki azok a hálók, amelyek működtetnek egy iskolát. Tehát én személyesen érzékelem, hogy mit mondott X. tanár úr, és a hangsúlyára figyelek igazán, tulajdonképpen nem is igazán arra, amit mond, hanem ahogy mondja, az ő személyes véleményére. És ő szintén személyesen viszonyul a vezetőség döntéséhez; igazán ez a fő árama a dolgoknak, a tekintély pedig egy fal vagy egy gát, duzzasztó, amivel ezt az áramlást föltorlaszolják. Érthető, hogy mire gondolok?*

Dóra: Egyelőre nem. Mondana egy személyes példát, a tanár úr?

– *Tehát az hiteles, ami személyes. Ez az első állításom. A második állításom: ami tekintélyen alapul, az nem lehet hiteles, mert nem személyes. Ha nekem azt kell közvetítenem egy osztály felé – néhány évvel ezelőtt megesett, nem ebben az iskolában –, hogy nem megyünk ki október 6-án koszorúzni, mert az iskola félti a diákokat, hogy összekeverednek a huszonharmadikkal, s emiatt aztán nem jutnak be az egyetemre és így tovább – volt egy ilyen hivatalos, félhivatalos indoklás –, akkor én úgy gondolom, hogy nem ez volt az igazi ok. Ez olyan helyzet, hogy nem tudom képviselni azt, amit az iskolavezetés meghíván, és a diákok pontosan érzik ezt, úgyhogy ez konfliktushelyzet. A diákok arra kíváncsiak, hogy én személyesen mit gondolok, és az is biztos, hogy a tekintély, ami abból adódik, hogy én annak az iskolának a tanára vagyok, ennek az országnak az állampolgára, adófizető, akármilyen szóval mindezek ezt akadályozzák.*

Dóra: Hogy elmond a véleményedet?

– *Például igen.*

Dóra: Értem. Tehát csak az érdekes, ami hiteles, és az hiteles, ami személyes.

– *A tekintély mindig a hatalomhoz kapcsolódik?*

Dóra: Mit jelent az, hogy hatalom? Szerintem lehet tekintélyes egy ember pusztán a véleménye miatt vagy a világlátása miatt is, tehát, ha semmi hatalma nincs.

– *Furcsának tűnik, de egy osztályon belül is nagyon szövevényes mikrohatalmi viszonyok vannak.*

Éva: Ez milyen hatalom, miből áll?

– Pontosan meg kell vizsgálni, hogy milyen viszonyban van egymással két ember. Ha a társadalmi státus teljesen ugyanaz, akkor is lehet hatalmi különbség, pozícióbeli különbség akár egy osztályban, akár egy tantestületben, bárhol. Például annak függvényében, hogy mennyi információ birtokában van az egyik és a másik, ... én tudok rólad valamit, te nem tudsz rólam valamit, ami mondjuk fontos dolog, akkor abban a pillanatban kézben lehet tartani a másikat. Ha ez nem szimmetrikus viszony, akkor én azt állítom, hogy az egyiknek nagyobb hatalma van, a másiknak kisebb, és ez okból tekintélye van a másik előtt.

Éva: Szerintem ez ennél összetettebb. Lehet, ha én megtudnám, hogy valaki tud rólam valamit, de ugyanazzal kapcsolatban én nem tudok róla semmit, és mellelleg ki nem állhatom őt, akkor nem biztos, hogy emiatt úgy érzem, hogy neki nagyobb tekintélye van.

– Csak, mondjuk, félsz tőle.

Éva: Nem, inkább mérges vagyok rá, mi az, hogy tudja, és én meg nem.

Dóra: ... A tekintély és a hatalom összefügg, de csak egyik irányban. A tekintélynek feltétele a hatalom. Fordítva is lehet úgy, hogy egy tekintélyes megjelenésű ember előbb-utóbb hatalomra kerül. Annak, hogy mitől van egy embernek tekintélye, nagyon sok összetevője van. Attól kezdve, hogyan tartja a kezét, hogy néz. Vannak olyan emberek, akik egyszer rám néznek, és teljesen megsemmisülök – attól függetlenül, hogy nem is ismerem vagy nagyon kicsit.

– Ismét személyes vizekre evezünk. Nem közösségi viszony a tekintély?

Éva: Talán annyiban közösségi, hogy ha van egy ember, akinek tekintélye van, akkor mindenki előtt tekintélye van, és a mindenkiből összeállhat egy közösség – de ugyanakkor a két személy között is fennáll.

– Érdekes, hogy a közösség tagjai között szabad az információáramlás, tehát egy osztálynak minden tagja – mert közös élménye – tudja, hogy mit csinált a tanár, akkor is, ha éppen nem volt ott. Ők az információ szintjén egy egységet alkotnak.

Éva: Igen. És akinek tekintélye van, az pont azért esik ki a közösségből, mert őnála nincs meg ez az információáramlás. Tehát a többiek megbeszélnek egymással, de vele nem.

– Akkor viszont ő is információhiányos állapotba kerül.

Éva: Ő leginkább információhiányos állapotban van, mert ő csak személyes kapcsolataiból mérítheti az információit, viszont akik a közösséget alkotják, azok a személyek a vele való kapcsolatukból és az összes többi kapcsolatból.

– Hogyha ez igaz – nem biztos, hogy igaz –, akkor lehet, hogy az osztályban információs túlsúly van a tanár fölött, következésképpen az osztálynak van tekintélye a tanár előtt.

Éva: Húha... Azáltal, hogy az osztály nagyobb információmennyiséggel rendelkezik a tanárról, mint a tanár az osztályról, nem játszik akkora szerepet, hogy az osztálynak lenne tekintélye a tanár előtt.

Dóra: Szerintem hatalmas tekintélye van...

Éva: A másik pedig, hogy a tanár elég sok mindent lát. Az osztály tekintélye egy kicsit más dolog így együttvéve, mint a személyeké külön-külön. És ezért lehet, hogy minden személy egyenként többet tud a tanárról, mint a tanár róla, de azért az osztály együtt végül is ugyanazokat az információkat tudja. Tehát információ-

különbég nincs, csak maximum annyiból, hogy az osztály tagjai egymás között a véleményüket is át tudják adni egymásnak. Neked ezt mondta, nekem erről az a véleményem, és ezt a tanár már nem hallja.

– *És miért nem hallja?*

Éva: Mert nem mondják el neki.

– *És miért nem mondják el neki? -*

Éva: Jó kérdés. Például azért, mert tekintélye van, vagy azért, mert nincs ott, vagy azért, mert nincs rá alkalom, vagy azért, mert ki nem állhatják, és úgy gondolják, hogy semmi köze hozzá, ennek nagyon sok oka lehet.

Magda: Úgy gondolják, hogy nem is érdekelné a tanárt.

Péter: Egyébként te is voltál diák. Nálatok hogy ment?

– *Nem tegeztünk egyetlen tanárt sem. Az érettségim igen, de nem volt az sem egyszerű, pedig úgynevezett liberális szellemű iskola volt a Radnóti. Van olyan tanárom, akit helyettesítettem már mint végzős egyetemista, biológiát tanítottam helyette nulladik évesként, egyáltalán nem is ajánlotta föl, bennem sem merült föl, hogy másképp is lehetne, azóta is magázódunk. Sok mindentől függ ez. Igazából csak bemelegítés volt ez a tegezés-magázás kérdés. A lényeg, amiről beszélünk, az a hatalom, a tekintély, a személyesség viszonya volt, ezek a sárkányok, akik egymás farkába kapaszkodnak. Szerintem azt nagyon nem tudtuk lezárni, hogy a tekintélynek milyen pozitív oldalai vannak, miközben azt könnyen elismertük, hogy az iskola működéséhez ezt valahogy el kell fogadni.*

Péter: A tanár tekintélyét?

– *Igen. Tehát miért jó ez az egész hierarchia?*

Péter: Mert különben anarchia lenne.

Dóra: Nem működne az iskola, a társadalom, és az a kérdés: miért nem működne.

– *Az anarchia azt jelenti, hogy nincsen hatalmi viszony, de hogy miért nem működne egy anarchista iskola, az bizonyítandó állítás.*

Dóra: Mert a célok különbözőek.

Éva: Azért, mert akkor nagyon sok olyan ember lenne, aki nagyon értékes, és ezért mindenki tiszteli és szereti.

– *És az nagy baj?*

Éva: Nagyon sok ember kéne hozzá... Mert tekintély hiányában tiszteletlen, és tisztelettel lehetne kivívni, hogy elérje, amit akar, azt, hogy minden úgy működjön ahogy kell. És ehhez kellenének megfelelő irányítók.

– *... irányítók?*

Éva: Azért, mert ha mindenki azt csinál, amit akar, akkor anarchia van.

Magda: Az a kérdés, miért gond, ha anarchia van, mi lesz akkor?

Dóra: Szerintem a társadalom akkor működik, ha nagyon sok embernek hasonló vagy megegyező a célja.

– *Mert?*

Dóra: Mert ha különböző célok ütköznek állandóan, akkor anarchia van. Ezt el lehet fogadni?

Magda: De miért gond, ha anarchia van, ebből indult ki az egész.

Éva: Erre egy rakás példa van. A fél iskola azt mondja, hogy nincs kedve tanulni, és ezért nem tanul semmit sem. Mit fognak azok csinálni egész életükben?

Magda: Ők döntöttek úgy, hogy nem tanulnak.

Péter: Ilyen keretek között nem akarnak tanulni, úgy döntöttek. Minden emberben van valami tanulási vágy.

Dóra: Ha anarchia van, akkor az ember, mivel nincs tekintély, nem támaszkodhat egy olyan emberre, aki tekintélyes, ezért önmagára van utalva?

Magda: Szerintem akkor van anarchia, ha mindenki azt csinál, amit akar.

Éva: És nem lehet terelni a helyes cél felé sem, mert ha nincs tekintélyes ember, akkor egyenrangú tapasztalatokat meg véleményeket hall, és nem tudja kiválasztani, hogy melyik a helyes. Illetve kiválaszt valamit végül...

– *Mert? Ez fontos pont. Mert van egy belső képem erről, hogy én ezt gondolom helyesnek?*

Dóra: Igen, és két lehetőség van, vagy helyes az a belső kép, vagy nem. Hogyha nem, akkor az ember belevész a világba, akkor életképtelenné válik. Most azt próbáltam magyarázni, hogy miért rossz, ha anarchia van. Szerintem ez összefügg, legalábbis az én fejemben ez összefügg. Van az anarchia, az anarchiából valahol a tekintély vezet ki, mert a tekintély a hatalomnak az oka, valahogy összefonódik vele, és így létrejön egy hierarchia. És ez visszafelé is. Ha nincs hierarchia, és nincs tekintély és nincs hatalom, akkor anarchia van és az anarchiában az ember elveszik.

– *Most fővallalom az anarchisták védőügyvédjének a szerepét. Mi lenne, ha abból indulnánk ki, hogy eredendően jó és teljes minden ember? És attól torzul, hogy belekerül egy olyan hierarchikus rendszerbe, ami gátolja őt ebben-abbán. És éppen ez a torulás szüli benne azt az agresszivitást, aminek az elfojtása indokolni látszik a hatalmi rendszert. Bonyolult?*

Éva: Nem, de szerintem nem így van.

Dóra: Valamennyire ez biztos alkat kérdése is. Ha az ember önmagára van utalva, az rossz. Valaki elveszik, más megvalósítja magát, és ezért tekintélyes lesz szemben azokkal, akik elvesztek.

– *Aki megvalósítja magát, arra én azt mondanám, hogy teljes, boldog, kiegyensúlyozott személlyé válik. Lehet, hogy tiszteletet érez valaki iránta, nem biztos. Tekintélye semmiképpen nem lesz, mert nem feltétlenül jár ezzel együtt hatalom. Sőt...*

Dóra: Na igen, de hogy valósíthatja meg önmagát az ember? Gyermekkorától kezdve eleve a szülők tekintélyesek, de ha a szülők sem tekintélyesek, nincsenek tanárok, nincsenek egyáltalán olyan emberek, akik tekintéllyel bírnak, akkor hogyan tudom eldönteni, hogy helyesen cselekszem-e?

Éva: És hogyan döntöd el, hogy ki talált önmagára? Aki kiforrott egyéniség? Én például most önmagamra találtam? Csak úgy szeretném tudni...

– *Az a kérdés, hogy lehet-e úgy szeretni valakit, hogy ha nem tiszteljük, illetve lehet-e őt tisztelni, ha nem szeretjük? Forgassuk meg oda-vissza.*

Péter: Az oké, hogy lehet úgy tisztelni, hogy nem szeretjük.

Éva: És szeretni, hogy nem tiszteljük.

Péter: Szerintem ez az utóbbi nem oké.

Éva: Én már szerettem úgy valakit, hogy abszolút nem tiszteltem.

Magda: Én nem mondanám azt, hogy szeretek egy olyan embert, akiben nem tudok mit tisztelni.

Dóra: És mondjuk a kisöcsédet, aki gagyog, és mászkál a földön – tiszteled? Most született meg, nem csinál semmit, csak rúgkapál és bőg. Szereted, de nem tiszteled.

– *Szerintem egy embert akkor is lehet tisztelni, ha meg sem tud mozdulni az ágyban. Mondjuk öreg már, vagy csecsemő még, nem?*

Dóra: Tisztelem az újszülött öcsémet? Nem lenne őszinte. Lehet belőle fantasztikus ez meg az, lehet belőle köztársasági elnök – de most? ... Esetleg hogyhā idő előtt megszólal.

– *Tehát a tisztelet valamilyen különleges teljesítménynek jár ki.*

Dóra: Igen, különleges teljesítménynek vagy valami olyan megnyilvánulásnak, ami számomra fantasztikus valamiért.

Éva: De lehet, hogy egyszerűen ösztönösen vonzódsz hozzá.

Magda: Számomra a szeretet azt jelenti, hogy az egyéniségét szeretem, szeretek benne valamit, valakit...

– *Tényleg furcsa azt mondani, hogy tiszteli az ember a csecsemőt, de talán éppen azért, mert nem lehet észrevenni benne a személyiségét, de igazából csak kibontakozik belőle az, ami benne volt már akkor is, csak még nem fejlődött ki. Szóval ennek a lehetőségét, a pusztá létét tiszteled, nem úgymond őt, ebben az állapotában.*

Dóra: Ez már a te fantasztikus hozzáállásod, tiszteled a csecsemőt... De beszéljünk kiforrott egyéniségről, hogy azt lehet-e úgy szeretni, hogy nem tisztelem.

– *A csecsemő azért jó példa, mert nagyon határozottan mutatja azt, hogy egy úgynevezett kiforrott személyiség is torz, hiányos, egy csomó lehetőségét nem mutatja meg éppen azért, mert olyan körülmények közé került, ahová. Tehát amit megmutat magából, az nagyon keskeny kis sáv.*

Éva: De ha egy ember olyan dolgot csinál, amivel eljātssza annak lehetőségét, hogy én tiszteljem, akkor nem tisztelem.

– *Az ember lehetőségeit mindenképpen kell tisztelni. Tehát azt, hogy Machbeth-ből Hamlet lehetett volna. Félrecsúszott, de attól végig lehet tisztelni, miközben öldököl. Azt persze nem lehet helyeselni, amit csinál.*

Éva: Ha én valakit tisztelek, amit tisztelek benne, azt tulajdonképpen valamennyire én is elfogadom. Lehet, hogy nem teljes mértékben, de valamennyire biztosan, mert különben... például tiszteled a vitapartnered.

Magda: Ha egy olyan vitapartnered van, akivel tudsz vitázni.

Éva: Valószínűleg nem azért, mert neked ellentmond, hanem valami más dolgot tisztelsz benne.

Magda: Tiszteled, hogy ellent tud mondani.

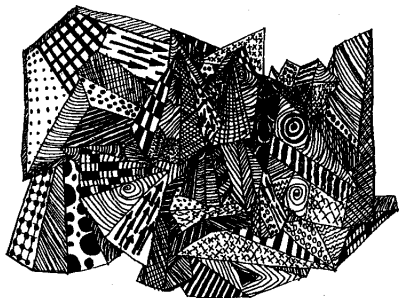
Éva: Tudod róla, hogy mekkora tudása van, és azért tiszteled. Ha két diák elkezd egymás között vitatkozni, előtte alig látták egymást, akkor nem valószínű, hogy tisztelik egymást.

Dóra: Éppen azért tisztelik egymást, mert nem látták egymást előtte.

Éva: Szerintem alapvetően, eredetileg nincs meg a tisztelet.

Magda: Éppen ellenkezőleg: először mindenkinek fontos a véleménye. Igaz, hogy ha az első benyomás rossz, akkor azt nehéz megváltoztatni.

Éva: Számomra X. tanár úr azért érdekes, mert úgy jött be a történelem órára, hogy nem adott az első benyomásra, hanem mindenkiről feltételezte, hogy biztosan nagyon jól tudja a törtit. És amikor valaki másodszorra vagy harmadszorra is közepesre felelt, még akkor is azt mondta, nem baj, én hiszek abban, hogy maga ötösre is képes. És nem adott neki csak azért hármast, mert az előző két órán hármast lett. Szerintem ez elég érdekes, ezt a tanároknál elég ritkán lehet tapasztalni. X. tanár úr például tiszteli a diákokat, tisztel bennünket.

Ferenczi István 7. o.